

INCLUSIÓ, DIVERSITAT I COMUNICACIÓ ENTRE CULTURES

Manual per a docents amb activitats per
treballar a classe amb alumnat de secundària

Editat per Mireia Vargas-Urpí i Marta Arumí

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

eylbid

PRIMERA EDICIÓ

Juliol de 2022

EDITORES

Mireia Vargas-Urpí i Marta Arumí
Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Traducció i d'Interpretació i d'Estudis de l'Àsia Oriental
Campus de Bellaterra, 08193
Barcelona, Espanya

MAQUETACIÓ

Lagrua Studios

TRADUCCIÓ AL CATALÀ

Judith Raigal Aran

ISBN

ISBN 978-84-09-42061-2

Atribució 4.0 Internacional (CC BY 4.0)

El consorci estratègic EYLBID s'ha cofinançat amb el suport del programa Erasmus+ de la Unió Europea (núm. de contracte: 2019-1-ES01-KA201-064417). El contingut d'aquesta publicació reflecteix exclusivament els punts de vista de les autores i la Comissió no es fa responsable de l'ús que se'n faci.

La versió catalana d'aquest manual ha rebut també el suport del projecte "Young Natural Interpreters: Child Language Brokering in Education, Social Services and Healthcare" (ref. RTI2018-098566-A-I00), finançat pel Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats (MCIU/AEI/FEDER, UE).

INCLUSIÓ, DIVERSITAT I COMUNICACIÓ ENTRE CULTURES

Manual per a docents amb activitats per
treballar a classe amb alumnat de secundària

Editat per Mireia Vargas-Urpí i Marta Arumí

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Índex

Introducció	6
<hr/>	
CAPÍTOL 1	
Llengües en el dia a dia	12
<hr/>	
CAPÍTOL 2	
Societats culturalment diverses	42
<hr/>	
CAPÍTOL 3	
Traducció i interpretació: ponts entre llengües i cultures	60
<hr/>	
CAPÍTOL 4	
Què és la intermediació lingüística per part de menors? Per què existeix?	80
<hr/>	
CAPÍTOL 5	
Impacte emocional, identitat i relacions personals: pautes per a la intermediació lingüística per part de menors als centres educatius	94
<hr/>	
CAPÍTOL 6	
Sortides professionals relacionades amb les llengües	112

CAPÍTOL 2

Societats culturalment diverses

Rachele Antonini
Marta Estévez Grossi

L'objectiu d'aquest capítol és conscienciar sobre la diversitat cultural i, més concretament, explorar com les migracions han donat forma a les societats multiculturals que formen actualment la Unió Europea. Després de treballar les activitats d'aquest capítol, l'alumnat podrà:

- definir el concepte de cultura amb les seves pròpies paraules;
- descriure amb les seves pròpies paraules la diversitat cultural a la societat;
- parlar de conceptes com *subcultura*, *estereotips* i *xoc cultural*;
- reflexionar sobre com es relacionen les llengües i les cultures.

2.1 INTRODUCCIÓ

A la història de la humanitat sempre ha existit el fenomen de la migració. Els humans sempre hem estat en moviment; ho portem a l'ADN. Des que els nostres ancestres van abandonar l'Àfrica fa entre 65.000 i 55.000 anys, la humanitat s'ha estès per tot el planeta i els moviments migratoris encara són al centre de la vida actual.

Però per què hi ha persones que decideixen abandonar la seva llar per anar-se'n a viure a altres llocs? Per què hi ha individus i grups de persones que travessen països i continents sencers per traslladar-se o instal·lar-se en un país nou? Ho fan per moltes raons: per la guerra i els conflictes, per la fam i la pobresa, per la intolerància religiosa o la repressió política, per cercar noves oportunitats econòmiques i d'ocupació, pel comerç o pel desig de viatjar. Per això diem que la migració pot ser voluntària o involuntària, i temporal o permanent.

Els europeus han tendit a emigrar a altres països d'Europa o de fora d'Europa des de fa molts segles. No obstant això, des del final de la Segona Guerra Mundial, Europa s'ha convertit en un pol d'atracció per a persones de tot el planeta. Això ha contribuït a fer que Europa, i la Unió Europea en concret, s'hagin convertit en un centre de diversitat i un gresol de cultures i llengües.

Les migracions representen tant noves oportunitats com reptes per als individus, les comunitats i les societats.

Els moviments migratoris afecten els menors de formes diverses. Pot ser que emigrin amb la seva família, que emigrin els adults i els menors no ho facin, o que emigrin sols, sense família ni cap tutor adult. En tots els casos, als menors els esperen noves oportunitats i reptes al país d'acollida. Poden patir marginació i discriminació, obstacles per accedir als serveis socials, dificultats per exercir els seus drets de ciutadania i identitat, inseguretats econòmiques i desarrrelament social i cultural. No obstant això, aquestes conseqüències negatives es poden evitar, ja que els menors també poden beneficiar-se de la migració i contribuir de manera positiva a la comunitat d'acollida. A més a més, d'acord amb la Convenció sobre els drets de l'infant, tots els països tenen el deure de garantir que tots els infants gaudeixin dels seus drets, independentment de la seva situació migratòria o de la dels seus pares.

Quan individus i grups de persones es traslladen a un altre país, entren en contacte amb llengües, creences, actituds, costums, valors i comportaments diferents. Un dels aspectes derivats de les migracions que no es té en compte i que és important per als infants i joves és el fenomen de la intermediació lingüística per part de menors. Aquest terme s'utilitza per fer referència als menors que ajuden la seva família, amics i altres persones a comunicar-se en les interaccions quotidianes —ja siguin formals o informals—, que es donen amb la nova societat d'acollida i amb les institucions. Tal com s'explica en els capítols 4 i 5, la intermediació lingüística per part de menors no és una tasca fàcil; implica desenvolupar i aplicar una sèrie de competències específiques i fer front a situacions i tasques complexes, tot això mentre els menors aprenen

una nova llengua i s'acostumen a una nova cultura. Per què és tan complex acostumar-se a una altra cultura? No n'hi ha prou amb aprendre l'idioma per adaptar-se a la vida en un nou país? Si continues llegint, descobriràs que la cultura no és només un terme que es troba en constant evolució, sinó que a més a més també és un concepte polifacètic i format per múltiples capes.

2.2 QUÈ ÉS LA CULTURA?

2.2.1 La definició de cultura

¿Què és la cultura? És molt difícil definir-la. Probablement, cada persona té la seva pròpia definició del substantiu *cultura*, que ve del llatí *culture*, que significa «cultiu o agricultura».

El significat figurat d'aquest terme és «cuidar, conrear i honrar», i deriva de l'arrel del participi passat de *colere*, el significat del qual és «cuidar, custodiar, conrear o llaurar».

El terme *cultura* és va utilitzar per primera vegada el 1805 amb el significat literal de «la part intel·lectual de la civilització» i no és va utilitzar per referir-se als costums i els assoliments col·lectius d'un poble fins el 1867. Això es deu al fet que la cultura s'estudia des de diferents perspectives com, per exemple, les de l'antropologia, la història, la geografia, la sociologia, la psicologia, les ciències de la comunicació, els estudis empresarials, la lingüística o la traducció i la interpretació. Totes les definicions que existeixen coincideixen en què *cultura* és un terme que engloba un conjunt de trets espirituals, materials, intel·lectuals i emocionals d'una societat o grup social que es transmet de generació en generació. Aquest conjunt de trets compartits s'expressa a través de l'art, la música, la religió, el menjar i les tradicions, així com a través de la roba

SABIES QUE...

Umberto Eco va dir una vegada que la llengua d'Europa és la traducció?

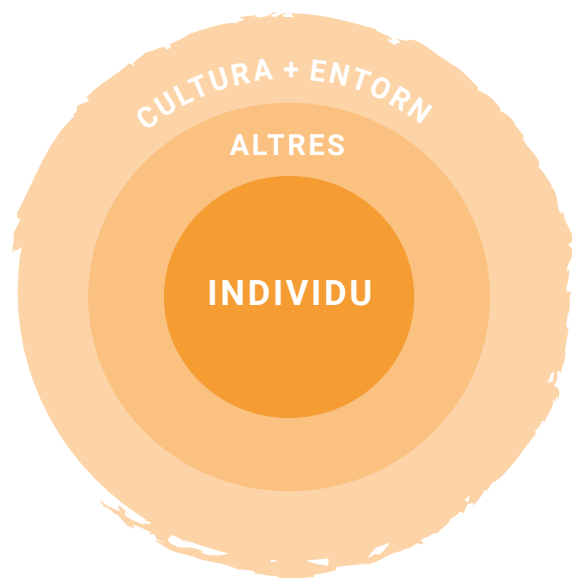
I és ben cert perquè la Unió Europea té actualment tres alfabetes i vint-i-quatre llengües oficials. A més a més, avui en dia es parlen seixanta llengües, ja siguin llengües parlades per grups específics o fetes servir en regions concretes dins de la UE. La migració ha introduït moltes altres llengües i s'estima que actualment a la UE viuen ciutadans de com a mínim 175 nacionalitats diferents. El Dia Europeu de les Llengües se celebra el 26 de setembre.

2.2.2 Els nivells de la cultura

Un altre aspecte important que cal tenir en compte quan parlem de cultura és que gairebé tots pertanyem a diversos grups i categories de persones alhora i, per tant, formem part de diferents **nivells de cultura**. El nivell individual/personal està format per les nostres conviccions, idees i aspiracions personals. Després hi ha altres nivells, com el del grup ètnic, lingüístic, regional o religió del qual formem part; un nivell nacional (basat en el país d'origen o d'establiment d'una persona); i també un nivell de gènere, un nivell generacional i un nivell social. A més a més, les persones també poden formar part de diverses subcultures.

Una **subcultura** pot definir-se com un grup social que té un estil de vida diferent de la cultura de la societat en el seu conjunt. Les persones que pertanyen a una subcultura pot ser que es vesteixin d'una manera concreta o que expressin què

els agrada a través de la música, el maquillatge, etc. Per exemple, si practiquem un esport, pertanyem a aquesta subcultura específica; passa el mateix amb la música que escoltem i els interessos i aficions que tenim.

ASPECTES CLAU PER COMPARTIR AMB L'ALUMNAT

- **La migració no és un fenomen recent. S'ha donat des dels inicis de la humanitat i ha contribuït a definir les nostres cultures i societats.**
- **Aprendre una llengua significa conèixer la cultura i la societat en la qual es parla.**
- **Aprendre què és la cultura no és una tasca fàcil, perquè definir-la amb exactitud és complex. Al llarg dels anys, les persones que investiguen sobre aquests temes han proposat desenes de definicions que comparteixen alguns aspectes i dimensions.**
- **La cultura és un constructe complex que pot abastar molts nivells i dimensions, depenent de la nostra cultura individual i dels grups i subcultures als quals pertanyem.**

2.3 COM EXPERIMENTEM LA CULTURA I LA MULTICULTURALITAT?

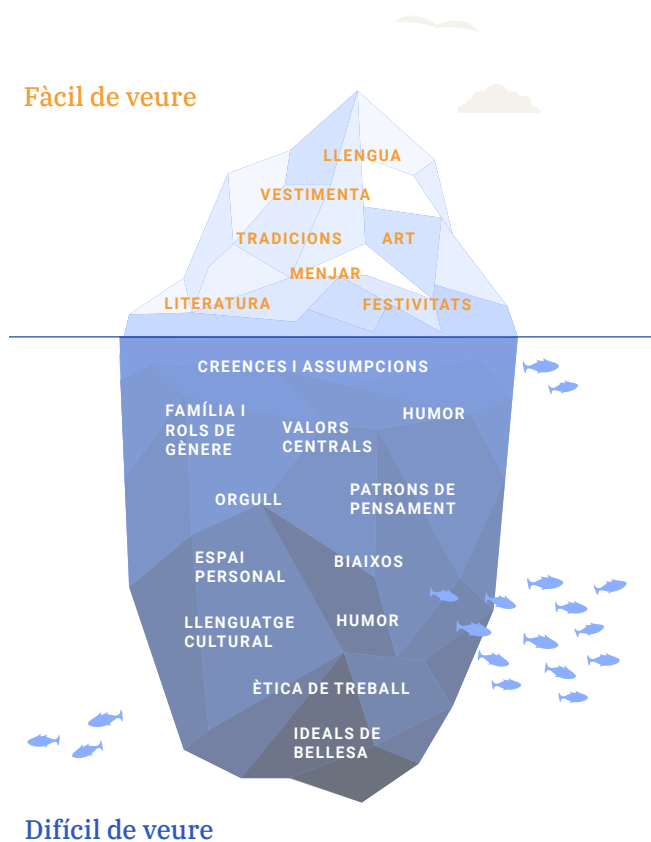
2.3.1 Comunicació cultural i intercultural

Tal com hem vist en els apartats 1 i 2, la cultura és un concepte complex. Però existeixen diverses analogies que poden ajudar-nos a entendre millor com funciona la cultura i com influeix en la manera en què donem sentit a les nostres experiències.

Tot i que encara no existeix una definició de **cultura** acceptada unànimement, les persones expertes en aquest tema tendeixen a estar d'acord que la cultura està formada per diverses capes i que n'hi ha de més i de menys visibles. Les diverses capes de la cultura s'han explicat sovint utilitzant l'analogia de l'iceberg o la ceba.

L'analogia de l'iceberg es basa en el fet que els aspectes culturals que normalment veiem són només una petita part del que realment és una cultura. És fàcil observar les diferències en la llengua, la roba, el menjar, la música o les tradicions, per exemple. No obstant això, sota la superfície s'amaguen molts altres aspectes culturals que són més difícils de veure com, per exemple, els valors, les creences, les expectatives, les actituds, les orientacions i les visions del món. Aquests altres aspectes, que és possible que no puguem percebre inicialment, són la base de molts dels comportaments, sentiments o reaccions que pot tenir una persona. I encara que pot ser relativament fàcil canviar alguns dels aspectes culturals que es troben a la superfície (com la roba que ens posem o el que mengem), normalment és més difícil adaptar els nostres valors, creences o expectatives als d'una nova cultura.

En aquest sentit, podem considerar que la cultura és com una ceba i que els valors fonamentals es troben a les seves capes més internes i

amagades. No obstant això, la metàfora de la ceba també pot entendre's d'una altra manera. Tal com hem vist, cada persona té la seva pròpia cultura individual i, igual que les cebes, també està formada per diverses capes: la nostra identitat cultural, l'origen ètnic, l'edat, el gènere, la classe social, la religió, l'educació, l'idioma, etc. El que tenen en comú totes dues metàfores és que ens permeten comprendre millor els diferents elements que formen la cultura i que n'hi ha de visibles i de no tan visibles.

Existeixen altres metàfores que expliquen com experimentem el món a través de la nostra pròpia cultura. Una d'aquestes metàfores és la de «les ulleres culturals». D'acord amb aquesta analogia, tots veiem el món a través de les nostres ulleres. Cadascú en té un parell únic i estan formades pel nostre entorn cultural, amb totes les capes corresponents. Les nostres ulleres culturals influeixen en el sentit que donem a les situacions que vivim i en com percebem les cultures que no són la nostra. Els membres d'un mateix grup cultural tendeixen a percebre les coses de

manera similar. Per exemple, hi ha coses que consideren habituals o inusuals, correctes o incorrectes. Però, com que tots tenim un parell de vidres únics, fins i tot les persones que formen part d'un mateix grup cultural poden experimentar les coses de manera lleugerament diferent.

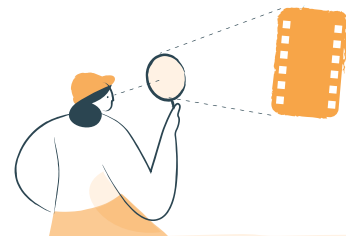
No obstant això, la realitat és que normalment no som conscients que experimentem la vida i jutgem les situacions a través de la nostra pròpia cultura. En general només ens adonem que tenim una cultura diferent quan ens trobem amb persones d'altres grups culturals o de diferents orígens culturals. Aleshores és quan ens trobem que hem d'explicar valors, idees o expectatives que pensàvem que eren universals i evidents. Pot donar-se el cas que alguna cosa que diem o fem s'interpreti de forma equivocada. Això pot passar, per exemple, amb allò que considerem que és de bona o mala educació. Xarrupar quan menges o tirar-te rots es considera de bona o mala educació? Al Japó, per exemple, xarrupar quan menges sopa és un signe d'agraïment, una manera de felicitar la persona que ha cuinat. A la Xina, en canvi, ho fan tirant-se un rot. No obstant això, cal evitar tirar-se un rot al Japó o xarrupar a d'altres indrets del món, perquè fer-ho seria de mala educació. A l'**activitat 2A** d'aquest capítol s'anima l'alumnat a reflexionar sobre com ens influeix el nostre propi entorn cultural.

El terme *comunicació intercultural* s'utilitza per fer referència a les interaccions que es produeixen quan es comuniquen persones de diferents cultures. Ser conscient que el que percebem com a normal pot no ser-ho en altres cultures és un bon primer pas a l'hora d'acostar-se a persones d'altres cultures.

En cada cultura hi ha també determinades idees errònies i **estereotips** sobre les altres cultures. Encara que no ens agradi admetre-ho, tots tenim una sèrie d'estereotips que ens influeixen. Els estereotips són les creences o generalitzacions d'un grup social o cultural sobre altres grups i els

seus membres. Cada grup cultural té determinades creences compartides sobre com són o com es comporten altres grups, als quals se'ls atribueixen trets que poden considerar-se positius o negatius. Pensa en els estereotips que generalment es tenen en la teva cultura i societat sobre les persones d'altres regions del teu país o de diferents països d'Europa. Pensa també en els estereotips que altres grups culturals tenen sobre la teva cultura. Per exemple, les persones d'una determinada regió poden considerar-se escandaloses, divertides, dropes, apassionades, des preocupades, serioses, tímides, bones per a la música, etc. És probable que coneguis els trets positius i negatius que generalment s'associen a cada grup, encara que no hi estiguis d'acord.

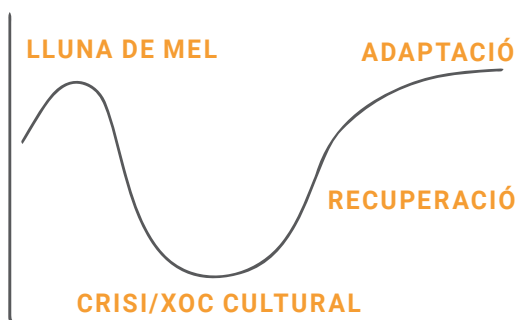
Una de les funcions dels estereotips és proporcionar-nos informació fàcilment accessible sobre altres grups culturals, especialment quan no en sabem gaire cosa. Aquesta informació ens ajuda a saber què esperar quan ens trobem amb mem-

Pel·lícules sobre estereotips culturals i xoc cultural*

L'Auberge espagnole (2002)
Lost in Translation (2003)
Bienvenue chez les Ch'tis (2008)
Benvenuti al Sud (2010)
Ocho apellidos vascos (2014)
Almanya – Willkommen in Deutschland (2011)
Perdiendo el Norte (2015)
Júlia ist (2017)
Get Out (2017)
Blinded by the Light (2019)

* Consulteu-ne la classificació per edat abans de passar-les a classe.

EL MODEL DE LA CORBA EN FORMA D'U DE LYSGAARD (1955) SOBRE L'ADAPTACIÓ TRANSCULTURAL

Font: <https://www.dananelsoncounseling.com/blog/cultural-adjustment-cycle-expat-rollercoaster/>

bres d'altres grups. No obstant això, aquest tipus d'informació no resulta de gran utilitat en la comunicació i interaccions interculturals reals. Si ens deixem portar pels estereotips, oblidem que la persona que tenim davant és un individu amb els seus trets individuals, identitat i personalitat, i ens limitem a fer suposicions basades en les nostres idees preconcebudes. A més a més, si els estereotips es converteixen en **prejudicis**, és a dir, en idees negatives o preconcepcions sobre un grup, segurament tindran un impacte negatiu en la interacció i obstaculitzaran la comunicació. Això pot ser perillós perquè pot generar comportaments discriminatoris.

Encara que sigui impossible desfer-nos per complet de tots els nostres estereotips i prejudicis sobre altres grups, un bon punt de partida és intentar ser-ne conscient i evitar fer suposicions sobre una altra persona només pel fet que sigui d'un entorn cultural diferent del nostre.

Com a individus, les diferències entre la cultura pròpia i l'aliena ens resulten més perceptibles quan viatgem o anem a viure a un lloc nou, com en el cas de migrar a un altre país o participar en qualsevol mena d'intercanvi (internacional). Quan som en un entorn nou i ens trobem en una societat que té altres normes socials, costums, formes de vida i idiomes, pot ser que sentim desorientació i confusió. Aquest sentiment s'anomena «**xoc**

cultural» i es pot manifestar de moltes maneres diferents, segons cada persona. A la dècada dels cinquanta diversos experts, com l'antropòleg canadenc Kalervo Oberg i el sociòleg noruec Sverre Lysgaard, van intentar descriure l'«**experiència del xoc cultural**». Van identificar-ne les fases: lluna de mel, crisi, recuperació i, en alguns casos, adaptació. Abans de passar a explicar en què consisteix cadascuna d'aquestes fases, convé assenyalar que no totes les persones que es traslladen o migren a un lloc nou passen necessàriament per totes elles. Que una persona les experimenti o no pot dependre de la raó per la qual va haver de traslladar-se o emigrar al lloc nou. Tenint en compte això, revisem les fases descrites per Oberg i Lysgaard.

- La primera fase és la lluna de mel i les persones tendeixen a ser molt positives i a sentir curiositat per la nova cultura. Tot és nou, emocionant i fascinant, i gaudeixen observant les diferències en el menjar, l'arquitectura, els costums, etc.
- La següent fase normalment és la de crisi i és quan es produeix el **xoc cultural** de debò. L'emoció de les primeres setmanes o mesos desapareix i les diferències entre la nova cultura i l'anterior poden fer-se més palpables i interferir en les creences i actituds culturals. Aquesta situació pot provocar sentiments d'ansietat, frustració i rebuig envers a la nova cultura. Encara que al principi pogués semblar molt divertit l'entrenou del transport públic o la gran varietat de plats exòtics de la nova cultura, pot ser que al cap d'un temps arribi una sensació d'aclaparament i trobis a faltar la família, els amics, el menjar del país d'origen, etc. Les barreres lingüístiques també hi tenen un paper important. Com que no pots comunicar-te tant com t'agradaria, o fins i tot no pots comunicar-te gens, conèixer gent nova pot semblar molt més difícil que al teu país, la qual cosa pot agreujar els sentiments de solitud i nostàlgia. En aquestes circumstàncies, les persones migrades poden experimentar el «**dol o pèrdua migratòria**», un sentiment de pena causat per la sensació d'haver perdut tot el que s'ha deixat enrere (persones, país, estatus soci-

al, identitat, etc.). Així mateix, quan els migrants es veuen obligats a desplaçar-se en circumstàncies extremes o experimenten nivells alts d'estrès al país o la societat d'acollida (a causa, per exemple, de la separació forçada dels éssers estimats, els perills del viatge migratori, l'aïllament social, la falta d'oportunitats, el fracàs en l'assoliment dels objectius pels quals van migrar, la discriminació, etc.), poden desenvolupar el que es coneix com a «**síndrome d'Ulisses**». La síndrome d'Ulisses descriu una sensació de malestar emocional greu que pot incloure irritabilitat, nerviosisme, mal de cap, migranya, insomni, por i pèrdua de la gana.

- La tercera fase és la fase de **recuperació**. Al cap d'un temps, les persones tendeixen a acostumar-se a la nova cultura, creen rutines que es fan seves i, en general, se senten més còmodes amb la vida al nou país o entorn. A poc a poc comencen a aprendre què poden esperar en cada situació, com fer front a les dificultats i com adaptar-se a la nova cultura.
- Finalment, pot haver-hi una **fase d'adaptació**. Les persones que arriben a aquesta fase s'adapten a la nova cultura i participen a la societat.
 - Es considera que les persones que integren completament la nova cultura i deixen enrebre l'antiga passen per un procés d'**assimilació cultural**. Des del punt de vista lingüístic, això pot implicar que s'acabi perdent la llengua materna.
 - Hi ha persones que integren aspectes concrets de la nova cultura a la seva identitat, però conserven aspectes concrets de l'origen. Es tracta d'un procés d'**integració cultural** i normalment implica aprendre la nova llengua sense perdre la llengua materna.
 - En canvi, hi ha i sempre hi ha hagut persones que no poden o no volen adaptar-se a la nova cultura. Això pot passar per moltes raons com, per exemple, l'actitud hostil de la societat d'acollida cap a les persones estrangeres; la previsió de deixar el nou país aviat i considerar, per tant, que l'esforç necessari per adaptar-se és massa gran; o la falta d'acceptació dels valors culturals del país d'acollida.

En aquests casos, que es denominen casos de **segregació cultural**, les persones tendeixen a relacionar-se només amb les persones que comparteixen el seu origen cultural o lingüístic o amb altres persones que també són estrangeres al país d'acollida. Acostumen a utilitzar la seva pròpia llengua o una *lingua franca*, com l'anglès, i aprenen expressions molt bàsiques en la llengua de la societat d'acollida.

Així mateix, pot produir-se un xoc cultural quan es torna al lloc d'origen després d'haver estat a l'estranger o en contacte amb una nova cultura. D'això se'n diu «**xoc cultural invers**» o «**xoc cultural propi**», i normalment es produeix quan les persones adopten alguns elements de la cultura estrangera que després troben a faltar quan tornen al país d'origen. Aquesta situació també pot provocar sentiments de confusió o desorientació.

Observem, doncs, que la cultura no és una cosa estàtica, sinó que no para d'evolucionar, fins i tot si no anem a viure a un altre lloc. Aquesta afirmació és vàlida per a la cultura individual d'una persona i també per a la cultura social d'una comunitat. Pensem en com han canviat les nostres creences, valors, actituds i prioritats al llarg del temps, com es modifiquen a mesura que ens fem grans i passem per diferents etapes vitals. De la mateixa manera, moltes coses que abans estaven culturalment ben vistes a la nostra societat, ara ja no ho estan. Per exemple, en molts països europeus es considerava normal que els menors beguessin cervesa o vi fins ben entrat el segle XX. Ara, en canvi, la societat en general desaprova que un nen de cinc anys begui vi.

Les cultures poden evolucionar perquè es produeix un canvi en l'entorn o perquè sorgeixen noves idees, eines o tecnologies que es generalitzen i fan possible noves formes de vida. A més a més, les cultures normalment no estan aïllades del món exterior, sinó que s'influencien les unes a les altres, ja sigui des del punt de vista filosòfic, científic, artístic, polític o fins i tot social.

ASPECTES CLAU PER COMPARTIR AMB L'ALUMNAT

- La cultura està formada per diferents capes, algunes més visibles que les altres. Cada persona té la seva pròpia cultura individual, definida per diferents aspectes o capes, com la identitat cultural, l'origen ètnic, l'edat, el sexe, la classe social, la religió, l'educació, la llengua, etc.
- Experimentem el món a través de la nostra pròpia cultura, encara que normalment no en som conscients fins que no ens trobem amb algú d'una altra cultura.
- Totes les cultures tenen idees errònies i estereotips sobre altres grups culturals. Aquests estereotips ens proporcionen informació de fàcil accés sobre altres cultures, però no resulten de gran utilitat en les interaccions reals amb persones d'altres orígens culturals.
- Els estereotips culturals poden convertir-se en prejudicis (idees negatives o preconcepcions sobre un grup) i són potencialment perillosos perquè poden donar lloc a formes de comportament discriminatori.
- En arribar a un nou entorn cultural, és normal sentir-se desorientat i perdut. Les persones migrades i d'altres que es traslladen a l'estranger poden experimentar el que s'ha denominat «xoc cultural». Alguns autors han identificat certes pautes i etapes del xoc cultural, però la forma en què l'experimentem depèn de les nostres circumstàncies individuals i de la raó per la qual nosaltres i la nostra família hem anat a viure a un altre país.
- La cultura no és estàtica; evoluciona constantment.

2.3.2 El vincle entre la cultura i la llengua

Molts productes culturals tenen un vincle estret amb la llengua. Pensem en els contes, els mites, les llegendes, la música, l'art o les pel·lícules, entre d'altres. Quines llengües i cultures associaries espontàniament amb el tango o la salsa, el fado o la bossa-nova, l'òpera, el rap, el blues o el heavy metal? Quina cultura associaries amb el manga i l'anime?

Hem vist que les cultures determinen la manera com percebem el món, però fins ara pràcticament no hem parlat del vincle entre la llengua i la cultura. La llengua i la cultura estan íntimament entrelaçades, i és difícil pensar en una sense l'altra. Tal com s'explica en el **capítol 1**, la llengua és molt més que una simple eina que utilitzem per transmetre un missatge. Les diferents llengües del món no han sorgit i evolucionat en el no-res, sinó en societats i cultures, i condicionades pel seu entorn. Com que a través de la llengua compartim les nostres tradicions i valors culturals, es considera que la llengua és cultura i

SABIES QUE...

molts països i regions han creat institucions per promoure la seva llengua i cultura a l'estranger?

Gran part d'aquests països i regions han donat a aquestes institucions el nom d'alguns dels seus escriptors més famosos, cosa que evidencia el vincle existent entre la llengua i la cultura. Aquest és el cas de l'Institut Cervantes d'Espanya, l'Institut Ramon Llull de Catalunya, la Societat Dante Alighieri d'Itàlia, l'Institut Goethe d'Alemanya o l'Institut Camões de Portugal.

我全然不懂!

EM SONA A GREC... O POTSER A XINÈS?

Les coses que ens semblen especialment difícils en una llengua i cultura pot ser que en altres cultures no es percebin de la mateixa manera.

L'expressió «It's all Greek to me», literalment «em sona a grec», s'utilitza en anglès per fer referència a alguna cosa que és difícil d'entendre. I els grecs què deuen dir? A Grècia, les coses difícils d'entendre sonen a xinès («Αυτά μου φαίνονται κινέζικα»), com passa en català («això em sona a xinès») i en molts altres idiomes.

la cultura és llengua. L'**activitat 2B** d'aquest capítol et permetrà explorar amb el teu alumnat com s'integren els contes en les cultures en les quals es van originar.

Moltes expressions utilitzades en les diferents llengües tenen una motivació cultural. El millor exemple són les **expressions idiomàtiques**, com les frases fetes, les dites, els modismes o les metàfores. Les expressions idiomàtiques condensen creences i valors que un grup cultural o una societat consideren generalment que són veritat, o que almenys ho van ser en algun moment. I és que la cultura, igual que la llengua, evoluciona contínuament.

Les expressions idiomàtiques acostumen a ser indicadors de la vida actual o passada d'una societat i de les condicions de l'entorn. En alemany, per exemple, es diu que alguna cosa és «Schnee von gestern», literalment «neu d'ahir», per indicar que alguna cosa pertany al passat i que, per tant, cal acceptar-la o perdonar-la. L'equivalent d'aquesta expressió en anglès és «water under the bridge», literalment, «aigua sota el pont», que s'assembla a la versió que en tenim en català: «ser aigua passada». I mentre que en anglès britànic es diria que alguna cosa no és «my cup of tea», literalment «no és la meva tassa de te», fent una clara referència a la beguda calenta predi-

lecta al Regne Unit, per referir-nos a alguna cosa que no ens acaba de convèncer, en castellà es diu que «no es santo de mi devoción», expressió que reflecteix la importància que la religió ha tingut tradicionalment a Espanya. Per contra, en català diem que «no ens fa el pes», una expressió possiblement amb els orígens a la cultura popular dels mercats. En l'**activitat 2C** d'aquest capítol podreu explorar com es comuniquen diversos aspectes de la cultura a través d'expressions idiomàtiques en diferents llengües.

Com que la pèrdua d'una llengua implica la mort d'una cultura, protegir les llengües implica preservar els grups ètnics i culturals, la qual cosa és vital per mantenir la biodiversitat.

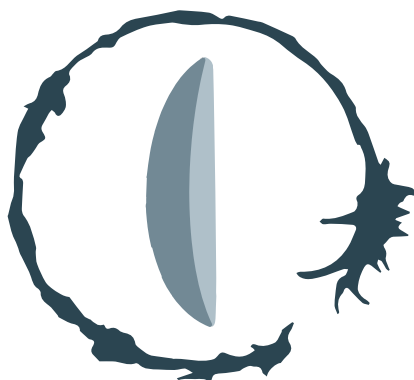
Però si les llengües estan tan estretament vinculades amb la cultura i amb la manera com interpretem la realitat, la llengua que parlem determina la nostra manera de pensar? Durant els dos darrers segles, aquesta ha estat una qüestió de debat en l'àmbit de la lingüística, l'antropologia i la psicologia. Ja al segle XVIII, filòsofs com Wilhelm von Humboldt i Herder van exposar la idea que el llenguatge modela el pensament, però no va ser fins a la primera meitat del segle XX que aquesta tesi va tenir més protagonisme gràcies a la «**hipòtesi Sapir-Whorf**». Segons aquesta teoria, la llengua que parlem determina i limita la nostra manera de pensar, un argument que s'il·lustra amb certes diferències sorprenents que existeixen entre les llengües, per exemple, en el vocabulari.

L'exemple més típic és el gran nombre de paraules que suposadament existeixen per al terme *neu* en les llengües inuit: segons s'ha dit, l'inuit disposa de paraules diferents per a «neu que cau», «neu a terra», «neu dura com el gel», «neu que cau en forma de pedregada» o «neu arrossegada pel vent», paraules sense traducció directa al català o a moltes altres llengües. El fet que determinades expressions puguin ser tan precises en algunes llengües i en unes altres no suggereix que existeixen diferents maneres d'organitzar el món real a la nostra ment. Això també podria il·lustrar-se amb la gran diversitat de percepcions dels conceptes abstractes en les di-

ferents llengües, com passa, per exemple, amb els conceptes de temps i durada, així com amb els colors o números que existeixen en una determinada llengua. L'existència de paraules «intraduïbles» pot considerar-se una prova que demostra els límits dels sistemes lingüístics.

Actualment, la interpretació estricta de la hipòtesi de Sapir-Whorf ja no es considera certa. Tot i que en cada llengua es classifica el vocabulari de manera diferent i els conceptes abstractes no es perceben igual, les diferències no són tan importants com perquè les persones que parlen diferents llengües no es puguin arribar a entendre. Al capdavall, tots els conceptes es poden traduir, encara que calgui afegir informació o reformular-los. Aquesta és una de les raons per les quals traduir o interpretar no és tan directe ni senzill com pot semblar (al **capítol 3** es parla de les dificultats de traduir entre llengües i cultures).

Actualment la majoria dels lingüistes estan d'acord amb una versió simplificada de la hipòtesi de Sapir-Whorf: encara que la nostra llengua no determini com pensem, sí que influeix en el nostre pensament i en la nostra percepció del món; només cal tenir en compte la metàfora de les ulleres culturals.

SABIES QUE...

la pel·lícula de ciència-ficció *Arrival* (2016) que parla de la complexitat de la comunicació amb els extraterrestres, es basa en la hipòtesi de Sapir-Whorf?

EXISTEIXEN PARAULES «INTRADUÏBLES»?

La llengua que parlem també afecta la manera com ens relacionem amb altres membres de la societat, ja que determina què és apropiat dir i com s'ha de dir. I aquestes regles no són necessàriament les mateixes en totes les cultures. Un bon exemple d'això és la manera d'adreçar-se a persones de diferent estatus social en altres idiomes i cultures. Al Regne Unit probablement es consideraria de mala educació adreçar-se a un professor pel seu nom de pila; a Catalunya, en canvi, generalment es consideraria estrany no fer-ho.

La llengua també és molt important per expressar la nostra pertinença a un determinat grup cultural, ja sigui una comunitat lingüística, una comunitat nacional o regional, o un determinat grup social. Pensa en com et t'adreces als teus amics i en com es diferencia la teva manera de fer-ho de la dels teus pares o els teus avis. A l'**activitat 3E** (disponible al [Banc de Recursos](#)) es treballen diferents maneres de donar les gràcies.

En un context migratori, els menors bilingües creixen condicionats per com a mínim dues llengües i cultures diferents, i han de negociar el paper que ha d'exercir cada cultura i cada llengua en la seva identitat i sentiments de pertinença. A mesura que es van fent grans, aquests joves poden sentir que pertanyen a una comunitat lingüística o a l'altra, a les dues o a cap. I, evidentment, aquests sentiments de pertinença poden variar en intensitat i evolucionar amb el temps.

Descobreix més paraules «intraduïbles» al llibre d'Ella Frances Sanders *Lost in translation: an illustrated compendium of untranslatable words from around the world*. <https://ellafrancesanders.com/lost-in-translation>

ASPECTES CLAU PER COMPARTIR AMB L'ALUMNAT

- **Hi ha un vincle estret entre llengua i cultura. A través de la llengua podem compartir les nostres tradicions i valors culturals entre nosaltres i amb les generacions futures.**
- **Moltes de les expressions utilitzades en les diferents llengües del món tenen una motivació cultural, cosa que es fa més evident en les expressions idiomàtiques i les frases fetes.**
- **La hipòtesi de Sapir-Whorf afirmava que la llengua que parlem modela i determina la forma en què percebem la realitat. Ja no es considera que això sigui cert, perquè les diferències entre les llengües no són tan importants com perquè sigui impossible que les persones que parlen llengües diferents s'entenguin. No obstant això, la majoria dels lingüistes estan d'acord amb una versió simplificada de la hipòtesi, segons la qual la llengua no determina la nostra manera de pensar, però sí que influeix en el nostre pensament i percepció del món.**
- **La llengua ens permet expressar la nostra pertinença a un determinat grup cultural i social.**
- **En els contextos migratoris, els menors bilingües creixen condicionats per com a mínim dues llengües i cultures diferents, i han de negociar el paper que té cada cultura i cada llengua en la seva identitat i sentiments de pertinença.**

2.4 CONCLUSIONS

En aquest capítol hem vist que la cultura no és un concepte fàcil de definir, i hi ha moltes raons que ho expliquen. És un tema ampli, polifacètic i format per múltiples capes, i resumir-lo en poques pàgines és complicat. La cultura és el menjar que mengem, la roba que portem, les cases en les quals vivim, les nostres tradicions, la nostra literatura i la nostra història, a més de molts altres aspectes que defineixen com vivim. Està formada per les creences i suposicions compartides i profundament arrelades que controlen els nostres pensaments i comportaments com a individus i grups. La cultura en la qual creixem ens resulta invisible fins que coneixem algú d'una altra cultura o llegim un llibre estranger o veiem una pel·lícula en una altra llengua. Aleshores som conscients que hi ha persones que mengen plats diferents, porten roba diferent, viuen en cases que no són com les nostres, etc.

Finalment, vivim en un món i una època que es caracteritzen per la circulació massiva de persones, ja sigui per motius de migració, turisme o comerç, així com per la comunicació global i els mitjans de comunicació. En conseqüència, ens trobem constantment amb referències, representacions i estereotips sobre altres països i cultures. Quan parlem de cultura, és important recordar que allò que considerem normal en la nostra cultura és molt probable que sigui percebut com a diferent o fins i tot estrany per persones d'altres cultures. Les activitats d'aquest capítol permetran a l'alumnat posar-se a la pell de persones d'altres «cultures» i reflexionar sobre alguns dels aspectes que s'han tractat en aquest capítol.

NOTES PER AL PROFESSORAT

2A. A taula!

Amb aquesta activitat, l'alumnat...

- reflexionarà sobre el paper essencial de la gastronomia a la cultura;
- identificarà aliments que no es consideren comestibles o apetitosos en la seva cultura;
- s'adonarà que els gustos gastronòmics són una de les diferències que es posen de manifest quan coneixem gent d'altres cultures.

TEMPS
ESTIMAT

45 MIN

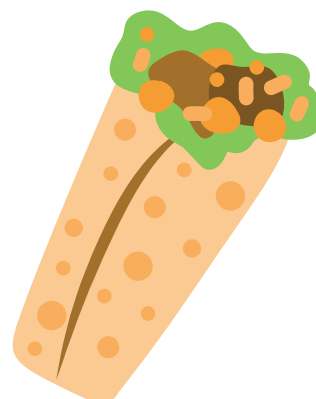
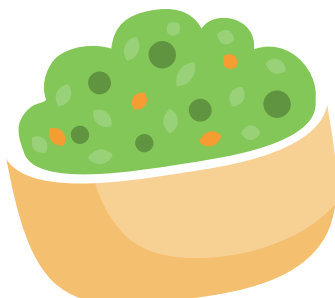
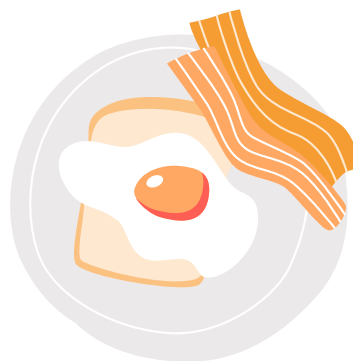
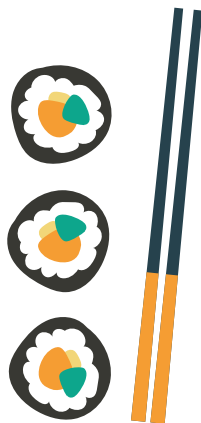
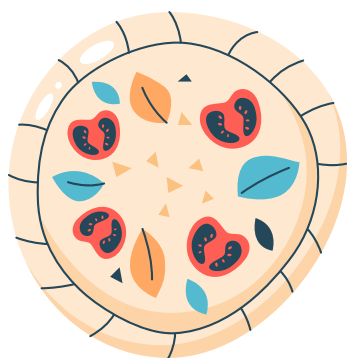
Com utilitzar aquest material

FASE 1	<ul style="list-style-type: none"> · Ensenya als alumnes imatges d'aliments o plats de diferents països. · Pregunta'ls si els coneixen i si saben com es diuen alguns dels ingredients. 	5'
FASE 2	<ul style="list-style-type: none"> · Demana a cada estudiant que comparteixi amb la resta del grup un plat típic de la seva família o un dels seus aliments o plats tradicionals preferits. · Pregunta a la resta de la classe si n'han sentit a parlar o l'han tastat. · Separa l'alumnat en grups petits i demana'ls que pensin i anotin aliments que no hagin tastat mai i que no tastarien mai i n'expliquin els motius. Així mateix, demana'ls que reflexionin sobre els aliments que es consumeixen a totes les cultures, com el pa o la llet. Pots donar-los també l'opció de buscar a Internet receptes i/o imatges d'aquests plats i aliments. 	15'
FASE 3	<ul style="list-style-type: none"> · Anima els grups a compartir els menjars que han apuntat i els resultats de la seva recerca amb la resta de la classe. · Escriu a la pissarra els noms dels plats i/o aliments. 	7'
FASE 4	<ul style="list-style-type: none"> · Debateu sobre el fet que, per raons diverses, en alguns països o cultures consumir certs aliments com la carn de porc o de vedella, o els insectes, sigui un tabú o estigui prohibit. Pots fer que els alumnes cerquin a Internet aliments tabú i les raons per les quals el seu consum n'està prohibit. · Aprofundiu en els resultats de la cerca. 	8'
FASE 5	<ul style="list-style-type: none"> · Demana a l'alumnat que elabori un pòster amb els noms i les imatges dels diferents aliments i plats típics esmentats. · Explica als estudiants que quan volem conèixer una altra cultura hem de procurar comprendre que el que és normal en una cultura, com certs costums gastronòmics, entre d'altres aspectes, pot no ser-ho en una altra. · Pots fer-los les preguntes següents: creieu que serieu capaços d'adaptar-vos als costums gastronòmics i als aliments d'altres països i que us podrien acabar agradant? Els infants i adolescents que emigren a altres països sovint han d'acostumar-s'hi. 	10'

Suggeriments per a la preparació de l'activitat

- Busca imatges d'aliments i de plats típics d'altres països.
- Uns quants dies abans de la sessió, demana als estudiants que parlin amb els seus pares o avis sobre receptes típiques de la família o tradicionals i que les portin a classe el dia de l'activitat.
- Activitat complementària: demana a l'alumnat que elabori un qüestionari.
- Llegeix el capítol 2 del manual *Inclusió, diversitat i comunicació entre cultures* disponible al web <https://webs.uab.cat/eylbid/manual-docents>, per obtenir més informació addicional sobre la multiculturalitat.

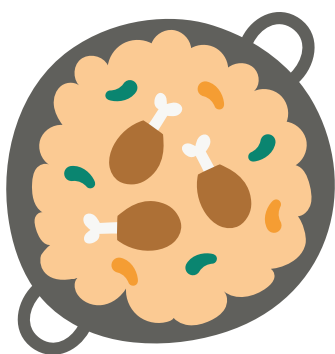
A taula!

Tots ens alimentem i tenim menjars preferits. No obstant això, els aliments que nosaltres consumim poden no considerar-se comestibles o apetitosos en altres parts del món. Parla'ns d'algun aliment o plat típic que consumiu a la teva família o a la teva regió.

T'agradaria tastar això?»

NOTES PER AL PROFESSORAT

2B. Hi havia una vegada arreu del món...

Amb aquesta activitat, l'alumnat...

- entendre que tots els contes i faules, sense importar-ne la cultura d'origen, tenen la mateixa intenció: transmetre una lliçó moral;
- identificarà les característiques principals que tenen els contes i les faules en cultures diferents;
- reflexionarà sobre si diferents contes poden tenir el mateix significat segons el context cultural en què es narrin.

TEMPS
ESTIMAT

50 MIN

Com utilitzar aquest material

FASE 1	<ul style="list-style-type: none"> · Comença l'activitat tot demanant l'alumnat que comparteixi el seu conte infanti preferit (un llibre, una pel·lícula de dibuixos animats, una història inventada, etc.), i ensenya'h els materials que hagin portat a classe. Fes una llista dels contes que expliquen a la pissarra. · Comenteu tots plegats les característiques principals d'un conte (personatges, ambientació, argument, final, etc.): què fa que un conte sigui un conte? Dibuixeu un mapa conceptual a la pissarra amb els trets més importants. 	10'
FASE 2	<ul style="list-style-type: none"> · Reparteix l'alumnat en grups petits i dona a cada grup un conte curt i fàcil de llegir (per anar bé, haurien de ser contes de diferents països). Fes que l'alumnat treballi en grup per apuntar els detalls dels personatges, l'ambientació i els elements d'argument típics que puguin identificar en aquests contes. 	15'
FASE 3	<ul style="list-style-type: none"> · Fes que cada grup comparteixi amb la resta de la classe les característiques de la història analitzada. · Compareu les semblances i diferències entre els contes comentats. 	15'
FASE 4	<ul style="list-style-type: none"> · Enceta una discussió en grup per animar els estudiants a reflexionar sobre la història que han treballat. Pots preguntar-los: Creieu que a infants i joves d'altres cultures els agradaria aquest conte? Sí o no? Per què? Coneixeu contes o faules similars d'altres cultures? 	10'

Suggeriments per a la preparació de l'activitat

- Prepara imatges de contes tradicionals (com les Faules d'Isop o contes populars d'altres països i cultures).
- Per preparar l'activitat, demana l'alumnat que pensi en el seu conte preferit i, si és possible, que en portin el llibre o algunes imatges a classe.
- Llegeix el capítol 2 del manual *Inclusió, diversitat i comunicació entre cultures*, disponible al web <https://webs.uab.cat/eylbid/manual-docents>, per obtenir més informació addicional sobre què defineix les cultures en societats culturalment diverses.

C'era una volta...

ил-был...

ماي ال ن م موي ي ف

Il était une fois...

Arreu del món s'expliquen contes per anar a dormir i faules i llegendes tradicionals en què apareixen bruixes, persones sàvies, infants valents, personatges malvats i animals que parlen. Comparteix amb nosaltres una de les històries que t'agradava que t'expliquessin quan eres petit.

昔々

Érase una vez...

Hi havia una vegada...

Once upon a time...

एक समय की बाता है

Es war einmal...

Era uma vez...

NOTES PER AL PROFESSORAT

2C. Refranys, frases fetes i dites

Amb aquesta activitat, l'alumnat...

- reflexionarà sobre la interrelació entre llengües i cultures;
- coneixerà altres cultures, llengües i maneres de pensar;
- prendrà consciència dels seu plurilingüisme i la seva interculturalitat, així com dels de les persones que ens envolten;
- prendrà consciència de la diversitat lingüística que hi pot haver fins i tot dins d'una mateixa llengua.

TEMPS
ESTIMAT

45 MIN

Com utilitzar aquest material

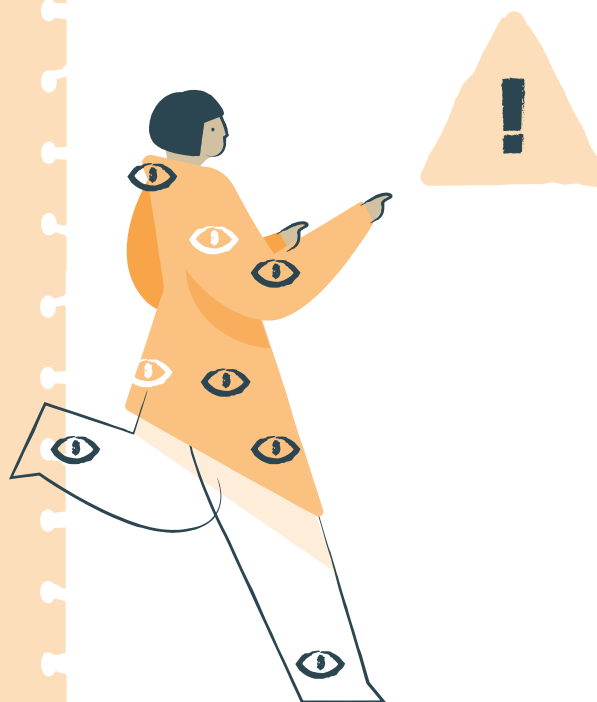
FASE 1	· Explica a l'alumnat que la llengua i la cultura tenen un vincle molt estret, cosa que resulta especialment evident en els refranys, les frases fetes i les dites. · Mostra'ls-en un exemple amb un refrany, frase feta o dita. · Demana'ls que pensin en algun refrany, frase feta o dita, en qualsevol llengua, de cara a la propera sessió. Anima'ls a parlar-ne amb algun membre de la família amb qui puguin pensar conjuntament en algun refrany, frase feta o dita que els agradi especialment o que facin servir sovint. També poden pensar en expressions que els agradin en altres llengües que parlin. Dona'ls una targeta perquè hi apuntin la informació següent: · El refrany, la frase feta o la dita, si és possible, en el sistema d'escriptura original i/o tenint en compte la pronunciació regional. No passa res si s'escriu tal com es pronuncia, sobretot si és d'una llengua amb un sistema d'escriptura diferent. · El significat del refrany, frase feta o dita. · L'origen (demana'ls que el busquin per Internet). · Una traducció paraula per paraula (en cas que el l'exemple que hagin buscat no sigui en una de les llengües vehiculars de l'aula). · Una expressió similar en català o altres llengües.	10'
FASE 2	· Opció 1: fes grups d'alumnat segons la llengua del refranys, frases fetes o dites que hagin buscat, per tal que els puguin compartir entre si. Per anar bé, cada grup hauria de tenir un nombre semblant d'alumnes. En cas que siguin grups amb refranys, frases fetes o dites en llengües diferents al català o castellà, l'alumnat pot comentar la traducció de les expressions i ajudar-se mútuament. · Opció 2: si la classe és molt homogènia o molt heterogènia, fes grups on puguin haver-hi refranys, frases fetes o dites en llengües diferents. · Demana a cada grup que esculli dues expressions per compartir amb la resta de la classe. Si són grups petits, també pots demanar-los que les comparteixin totes.	15'
FASE 3	· L'alumnat enganxa a la pissarra (o en algun lloc similar) les targetes amb les expressions que els agradaria compartir amb la resta de la classe. · Demana persones voluntàries per escollir una targeta i llegir en veu alta el refrany, frase feta o dita en l'idioma original i, si cal, també la traducció al català. · Aprofita això com a punt de partida per encetar un debat sobre el vincle entre la llengua i la cultura: · Hi ha refranys, frases fetes o dites similars en altres idiomes? · Què ens diu cada refrany, frase feta o dita sobre la cultura on es va originar?	20'

Suggeriments per a la preparació de l'activitat

- Per a la fase 1:
 - Imprimeix el full d'instruccions amb l'exemple. Si vols, pots afegir-n'hi un de teu.
 - Prepara targetes (per exemple, de mida A5) per a l'alumnat. També pots demanar-los que escriguin els seus exemples en un full de paper.
- Si la classe és majoritàriament monolingüe, pots preparar targetes amb refranys, frases fetes o dites en diferents idiomes i demanar l'alumnat que n'investigui els orígens i possibles traduccions, ja sigui a classe o de deures.
- Llegeix el segon capítol del manual *Inclusió, diversitat i comunicació entre cultures* disponible al web <https://webs.uab.cat/eylbid/manual-docents>, especialment l'apartat 2.3.2, per obtenir més informació sobre el vincle entre la llengua i la cultura i la manera com això es fa més evident en expressions idiomàtiques com són els refranys, les frases fetes i les dites.

Refranys, frases fetes i dites

Tens un refrany preferit? Ens encantaria escoltar-lo a la propera classe, on coneixerem diferents refranys, frases fetes i dites d'arreu del món. Pots demanar a un membre de la família que t'expliqui un refrany, frase feta o dita que li agradi o que faci servir amb freqüència. Pots escriure l'expressió en la llengua que vulguis, ja sigui la teva llengua materna o un altra que sàpigues parlar. Si esculls un refrany, una frase feta o una dita en una llengua amb un sistema d'escriptura diferent, pots escriure'l en caràcters llatins o en el sistema d'escriptura original de la llengua. També hauràs d'investigar una mica sobre l'origen de l'expressió que escullis. Si tries un refrany, una frase feta o una dita en una llengua diferent del català o el castellà, pensa si els teus companys l'entendran. En pots preparar una traducció? Hi ha alguna expressió en català o castellà que tingui un significat semblant? Fes un cop d'ull a l'exemple següent per si et pot inspirar.

Exemple:

- Proverbi grec: «**Τα μάτια σου δεκατέσσερα**»
- Significat: Anar amb molt de compte / estar alerta / estar amb els ulls ben oberts
- Origen: Sembla que prové de l'imperi bizantí, atès que els bizantins creien que algunes persones tenien el do de veure no només amb els ulls, sinó també altres parts del cos
- Traducció literal: (tenir) catorze ulls
- Refranys, frase feta o dita similar en català: «anar amb set ulls i set orelles», «ésser tot ulls»